

Két opera-guide

Régen operakalauznak mondták a lexikonnál részletesebb, tudományos munkánál populárisabb darabismertetőket – ma, amikor a közlekedési eszközök jegykezelő nélkül működnek (legalábbis a helyiek), a nemzetközi forgalom viszont megnövekedett, talán bocsánatos idegen szót használni az operaműfajban turistáskodók számára készült könyvek műfaji megjelöléseként.

Winkler Gábor nagy-szabású munkájának (*Barangolás az operák világában*) megjelent a két utolsó – III. és IV. – kötete is, Pf-től S-ig, és T-től Z-ig. Párosan is páratlan vállalkozás: a XVIII. század vége és a XX. század közepe között *csaknem* a téma intenzív totalitásában ismertet szerzőket, műveket, születési körülményeket (mármint a darabokéit), sláger-

számokat, előadás-történetet, kuriózumokat, művészeti pletykákat, értékeik szerint kategorizált hanghordozókat. Impozáns az adatok gazdagsága és pontossága: számtalan történeti és műfaji érdekességről értesülünk, nevek, címek sorjáznak eredeti nyelven (megfelelő számú és dőlésszögű ékezetekkel ellátva!), láb-jegyzetelve és fordításban – kiemelve az eredetitől eltérő magyar változatokat –, kislexikonnal, forrásjegyzékkel és (hazai produkciókról készült archív) fotókkal. Hatalmas és textuálisan szinte hibátlan munka, amatőr érdeklődő és szakember egyaránt bizvást támaszkodhat rá, ha *tényekre* van szüksége; szűrőpróbaként találmra belelapozva nem találtam benne tévedést (azonkívül, hogy Prokofjev operáját, ahogy az alapjául szolgáló Brjusov-regényt, *A tüzes angyalt* is jobb lenne ezen a címen emlegetni, mint az első, francia nyelvű bemutató alapján „visszafordított” *A tűz angyal*aként).

A gazdagság csakugyan lenyűgöző, Verdi huszonnyolc operájáról például máshol nemigen találunk ehhez hasonló bőséges ismertetést, és manapság, amikor a kuriózumok is hozzáférhetőek (a *Stiffelio* egyik nemrég kiadott előadás-felvétele kapható DVD-n), az ilyesmi egyáltalán nem mondható fölöslegesnek. A válogatással mindazonáltal lehet vitatkozni, ezért írtam, hogy a szerző kitölti az általa vállalt zenetörténeti szakasz *majdnem* teljes belső terjedelmét. Mert ebben azért mégiscsak mutatkozik némi szelektív konzervativizmus. Mindjárt a III. kötet élén álló „PF”, aki nem

más, mint Hans Pfitzner, méltatlanul került oda, ahová került, amennyiben Schönberg nem került be. Fordítva nemcsak elfogadhatóbb lenne, hanem a szerzők zenetörténeti jelentőségét tekintve *egyedül* ez lenne elfogadható. Minthogy az időintervallumnak nagyjából egyformán felelnek meg – Schönberg négy évvel fiatalabb Pfitznernél, és nála két évvel később, 1951-ben halt meg –, az „indok” csak az lehet, hogy Pfitzner a modernnek ellensége volt, Schönberg pedig modern. (Pfitzner a *Palestrinát* 1917-ben írta, Schönberg a *Várakozást* 1909-ben, a *Mózes és Áront* 1932-ben.) Szigorúan az évszámokat véve alapul, az ötvenes években előadott Poulenc igazoltan hiányzik, de ha Pfitzner és Federico Ricci (!) van, akkor Hugo Wolfnak is lennie kellene. Nem beszélve Kurt Weillről. Ő még „modernnek” sem mondható. A *Koldusopera* és különösen a *Mahagonny* hiánya nehezen magyarázható. Illetve egy magyarázat lenne: egyik sem „komoly opera”. De akkor miért került bele Planquette operettje, *A corneville-i harangok*?

Ez persze nem más, mint „szőrözés”, Winkler Gábor immár teljes terjedelmében megjelent opera-guide-ja nagyigényű, nélkülözhetetlen és – tegyük hozzá – rajongóknak élvezetes olvasmány.

A Winkler-kötetek több mint 3500 oldalához képest Batta András *Opera* (*Zeneszerzők · Művek · Előadóművészek*) című csaknem ezeroldalas, nagyalakú, *derékroppantó* (erről tudnék mesélni) könyve összetettebb vállalkozás. Mindenekelőtt több nyelven megjelent *nemzetközi* kiadvány – a magyar változathoz tartozik egy hazai műveket tartalmazó függelék –, amelyet Batta szerkesztőként és a nemzetközi szerzői gárda egyik tagjaként jegyez. A kötetben százharminc szerző (Winklernél százhuszonhat volt!) több mint háromszáz műve szerepel a zenetörténet négy

évszázadából, különös tekintettel a XX. századra. Az *extenzív* totalitás felé való elmozdulás igénye természetesen radikális tömörítést, súlyozást, fontossági kiemelését kívánt, annál inkább, mivel az életrajzok, műcímek, illetve a kiemelt darabok cselekményismertetései mellett esztétikai kommentárok, zenedrámái karakterisztikák, jellemzések, kottapéldák és a szöveggel egyenértékű helyet elfoglaló, a közelmúlt elhíresült külföldi produkcióiból válogatott – kitűnő – előadásfotók találhatók a hozzájuk tartozó magyarázatokkal és bibliográfiai adatokkal. A speciális kép- és szöveganyag ilyenformán kortárs egyensúlyt teremt a műtörténeti múlthoz viszonyítva. A függelékben elhelyezett glosszáriummal, ősbemutató-kronológiával, különböző mutatókkal együtt a könyv az olvasmány (plusz „látvány”) és a lexikon jellemzőit kívánja egyesíteni. Nem kis feladat.

A kötet előnye, hogy az operát nem mint múzeumot, hanem mint élő, lélegző, hatékony organizmust kezeli. Képet ad – a szó szoros értelmében! – arról, mi minden történik az operavilágban, ezáltal csökkenti a hazai operai provincializmust. Elemző-orientáló szövegei gondolatokat kínálnak, kibillentenek a muzeális közhelyekből, a rendezői-tervezői specialitások az illusztrációk révén értelmezési variációkra hívják föl a figyelmet. A helyszűke frappáns, tömör, lapidáris megfogalmazásokra készítet, amelyekben épp ezért több a szubjektívizmus és olykor a kényszerű leegyszerűsítés, mint a terjedelmes tanulmányokban – ráadásul a szerzők nagy száma miatt különbözik a szemlélet –, de ettől különlegesebbek, érdekesebbek is. Néha egy-egy apró részletre irányulnak, néha tágabb – irodalmi, képzőművészeti, történelmi, szociológiai, politikai – kontextusba helyezik az *egészet*. Gyakran esetlegességükben van a kuriozitásuk, ami utat nyit a továbbgondolásnak.

Persze a szűkösség néha banalitáshoz vezet, például egy előadásrészletet ábrázoló fotó együgyű képaláírása szerint „A fal szimbolizálja a kiúttalan helyzetet” (839. oldal). Egy másik helyen ez áll: „Chéreau-nál nem az egyszerű, faragatlan, természetes figura (Naturbursche) áll az előtérben, hanem a Wagner által elképzelt tompa agyú balga, akiben csak apránként ébred fel a részvét és a szeretet.” (832. oldal) A leírás a *Parsifalra* áll, Chéreau viszont – ahogy az előzőekben a könyvben is olvasható – a *Ringet* rendezte Bayreuthban. Winifred Wagner nem 1830-ban, hanem 1930-ban vette át a Bayreuthi Ünnepi Játékok irányítását (832. oldal), a neves énekesnőt Deborah Polaskinak (nem Polanskinak) hívják (820. oldal), a tizenhat éves Solti György aligha vezényelhette 1928-ban Essenben a *Trisztánt* (784. oldal). Olyan félreérthető mondatot sem szerencsés leírni, hogy „Walther viszont győz a saját meleg érzelmeivel...” (788. oldal). Félő, hogy ha ötven oldalon belül ennyi a lapszus, akkor más helyen is lehet. S mivel a minta nyugati, szokjuk meg, hogy Sztravinszkij Stravinsky (de akkor miért nem Mussorgsky?), Csajkovszkij pedig a „T” betűnél található mint Tschaikovsky.

Mindez lektori kérdés, és a lényegen – azon, hogy végre az operaművészetet *modern (kortárs) szemlélettel* összefoglaló, magas színvonalú és népszerű, olvasmányosan eligazító, művelt *képeskönyv* született – nem változtat.

KOLTAI TAMÁS

Winkler Gábor:
Barangolás az operák világában III–IV.
Tudomány Kiadó

Batta András:
Opera (Zeneszerzők • Művek • Előadóművészek)
Vince Kiadó

The issue opens with two contributions to the questions of Hungarian playwriting. László Marton, managing director of the Comedy Theatre, offers a laudation to the writer Péter Esterházy who won the prize of the best Hungarian play of the 2006/07 season with his play *The Non-Euclidian Women*; and author András Forgách leads an interesting conversation with director Tamás Ascher, chiefly about his relatively reserved attitude to contemporary Hungarian works.

István Nánay is the author of an obituary for actor-director István Bálint (1943–2007) who is considered one of the pioneers of Hungarian avant-garde theatre and who spent a part of his life in New York as co-founder of the well-known Squat Theatre.

Reviews of new productions follow. Our critics: Judit Szántó, Tamás Tarján, Andrea Stuber, Balázs Urbán, Szabolcs Molnár, Balázs Perényi, László Sz. Deme, Róbert Markó, Andrea Rádai, Judit Szántó once more Tímea Papp, and László Zappe saw for us *In the Dangerous Proximity of Men* (a documentary play at the Chamber), János Térey: *Table Music* (Radnóti Theatre), Béla Pintér: *The Madman, the Doctor, the Disciples and the Devil* (Szkéné), Shakespeare's *Richard the Third* (Zalaegerszeg), three short operas by Igor Stravinsky: *The Fox; Mavra; The Tale of the Soldier* (Thália), *Philoktetes* by Sophocles (Studio “K.”), *The Frankenstein Project* by Kornél Mundruczó and Yvette Bíró (The Ark), Ferenc Molnár: *The Glass Slipper* (Győr), W. S. Maugham: *The Round Trip of Love* (Sopron), Jean Anouilh: *Becket* (Hungarian Theatre), Ibsen's *The Wild Duck* (Békéscsaba), and Zsigmond Móricz: *A Feast in the Country* (Kecskemét).

Our dance reviews centre on four events. Ádám Mestyan saw *Playground*, a new project by Yvette Bozsik at the Katona József Theatre. Krisztián Faluhelyi reviews *The Swan Lake* as presented by the Szeged Contemporary Ballet, with the choreography of Tamás Juronics, Csaba Kutszegi saw an event lasting four days: the dance section of the Miskolc National Theatre offered seven productions of its five year long existence, and Szilvia Szilágyi Sisso writes on *Temporary Adress and Magenta II.*, productions of the company TranzDanz, headed by choreographer Gerzson Péter Kovács.

This is followed by a conversation Katalin Szemere had with Miklós Gábor Kerényi, managing director of the Budapest Operetta Theatre.

Three authors contribute to our column on world theatre. László Upor was member of the jury at the 41th BITEF Festival in Belgrade and sums up his impressions; Fanni Nánay comments on the events of the XVIIth Contact Festival at Toruń and György Karsai examines Racine's *Andromache* as directed in Lille by Great Britain's Declan Donnellan.

Finally Tamás Koltai presents two opera guidebooks recently published: *Wanderings in the World of Opera* III–IV. by Gábor Winkler and *Opera. (Composers. Works. Performers.)* by András Batta.

Playtext of the month is János Térey's *Table Music*, a new drama reviewed in this issue.